

УНИВЕРЗИТЕТ УМЕТНОСТИ

ISSN 1450-5681

ЗБОРНИК РАДОВА
ФАКУЛТЕТА ДРАМСКИХ УМЕТНОСТИ

Часопис Института за позориште, филм, радио и телевизију

33

Београд
2018.

Ana Martinoli¹
Fakultet dramskih umetnosti, Beograd

7,097(41)
COBISS.SR-ID: 264959756

BLACK MIRROR – DIGITALNI MEDIJI I UTICAJ NOVIH TEHNOLOGIJA NA SAVREMENO DRUŠTVO

Apstrakt

Britanska serija Black Mirror, čije je emitovanje počelo 2011. godine, kroz, za sada, tri sezone, na specifičan, promišljen, originalan i često uznemiravajuć način dekodira savremeno društvo i naš odnos, kao korisnika i publike, sa medijima i novim, digitalnim tehnologijama. Analizirajući teme serijala, ovaj tekst pokušava da, otvori različite aspekte promišljanja savremenog medijskog i tehničko-tehnološkog pejzaža koji karakterišu novi oblici ponašanja i nove navike publike, novi oblici komunikacije, uticaj digitalnih medija na pažnju publike i njen način percepcije društva, politike, životnog okruženja, kao i pitanje kontrole i nadziranja u digitalnoj svakodnevici i brisanje granica privatno–javno. Konačno, ključno pitanje teksta je da li je Black Mirror pogled u (distopijsku) budućnost ili verna dekonstrukcija sadašnjosti, u kojoj aktivno participiramo kao medijski korisnici.

Ključne reči

Black Mirror, antologijska serija, digitalni mediji, likvidno društvo, medijska publika

Digitalne tehnologije stvorile su publiku koja nikada nije bila moćnija, publiku koja raspolaže alatima za kreiranje medijskih sadržaja, publiku koja je izložena nepreglednom izvoru informacija, zabave, znanja, publiku koja i sama postaje medij. Mediji su duboko isprepletani sa svakim segmentom svakodnevnog života, a dok koristimo sve prednosti i mogućnosti koje nam pružaju digitalne tehnologije, ubrzavajući vreme i smanjujući geografske razdaljine, retko zastanemo da razmislimo šta je to što gubimo i kako se nepovratno menjamo – kao publika, ali i kao humana, ljudska bića.

1 ana.martinoli@fdu.bg.ac.rs

Serija *Black Mirror* je fokusirana upravo na pomenuta pitanja. *Black Mirror* slika budućnost (ili sadašnjost?) u kojoj veliki deo onoga što osećamo, doživljavamo, vidimo, često nastaje (i ostaje) negde van granica realnog sveta, u virtuelnom, interaktivnom, digitalnom prostoru. „Pored CNN-a i Fox News-a, britanska naučno-fantastična serija *Black Mirror* je možda najstrašnija stvar na televiziji”, kažu kritičari *New York Review of Books* (Prose, 2017) o ovom televizijskom projektu. U fokusu serijala je tranzicija iz analogne u digitalnu eru, povezanost medija, društva, tehnologije i politike, menjanje psiholoških, kognitivnih, emocionalnih kapaciteta svakog umreženog pojedinca. Kroz tri sezone, *Black Mirror* nudi pogled u ne tako daleku budućnost ili vešto ogoljenu, dekonstruisanu i uznemiravajuću sadašnjost. Raskrinkavajući brutalne mehanizme i posledice popularnih TV formata i društvenih mreža, medijskog okruženja u kome „eksploatacija konflikata, patnje, poniženja postaje glavni alat i izvor masovne zabave” (Prose, 2017), nagoveštavajući novu političku i društvenu realnost u kojoj ideologija i etičke vrednosti više ne igraju presudnu ulogu, podsmevajući se i opominjući publiku, *Black Mirror* šalje snažnu i ubedljivu poruku. Ona se odnosi na našu, sve intenzivniju, zavisnost od tehnologije i njen razarajući efekat na tradicionalne društvene konvencije, društvene institucije, konačno i privatne odnose kakve smo poznavali u analognoj eri. Pogled u *Black Mirror* je pogled u stvarnost i društvo koje kreiramo *lajkovima*, *šerovima*, statusima, tvitovima, svojom pažnjom i aktivnošću u medijskom prostoru.

Distopijska² drama *Black Mirror* počela je da se emituje 2011. godine, kao projekat britanskog kanala Channel 4, autora Čarlija Brukera (Charlie Bro-

2 Blog *Librarian Ship Wreck*, koji nudi detaljnu analizu sve tri sezone *Black Mirror* serijala, osvrće se i na činjenicu da mu najveći deo kritike dodeljuje odrednicu „distopijski”. Autor smatra da „iako je primamljivo koristiti termin distopija kada se diskutuje o budućnosti koju portretiše *Black Mirror*, upotreba samog pojma je prilično varljiva, stvara pogrešan utisak. Istina je, bar jedna epizoda (npr. *Fifteen Million Merits*) ima nameru da prizove sliku distopijske, daleke budućnosti, ali koristiti ovaj pojam u vezi sa mnogim drugim delovima serije izgleda pomalo hiperbolično... Reći da je *Black Mirror* distopijska serija otvara rizik previše pojednostavljenog odnosa prema tehnologiji u sadašnjosti, kao i spram tehnologije u budućnosti – ako se tvrdi da je serija potpuno distopijska, kako onda objasniti epizode koje bi sasvim lako mogle da se nađu u sadašnjosti?”, navodi autor i time skreće pažnju na suštinu namere serijala – čak i kada su zapleti zasnovani na tehnologiji koja u ovom trenutku nije dostupna, veliki deo radnji, fenomena, okolnosti je realan i podseća na naše svakodnevno iskustvo. U elaboriranju karakterizacije serijala *Black Mirror* kao distopijskog, autor bloga *Librarian Ship Wreck* zaključuje; „možda ono što *Black Mirror* prikazuje kao distopiju može zapravo biti privatni, lični pakao, umesto društvenog (što je svakako istina u slučaju epizoda *White Bear* ili *The Complete History of You*), a možda *Black Mirror* sugeriše da utopija koja je skliznula s koloseka nije automatski distopija... Drugim rečima, utopija otrgnuta kontroli za neke, može vrlo lako biti prava distopija za bezbrojne druge”.

oker). Treća, u trenutku pisanja ovog teksta i poslednja sezona, emitovana je 2016. godine, u produkciji *Netflix*-a. Iako sve tri sezone zajedno imaju samo 12 epizoda i jedan božićni specijal, može se reći da je serija ostavila snažan utisak na publiku i kritiku i da je kreirala lojalnu bazu fanova.

Black Mirror je po formi antologijska serija. Prateći konvencije antologijskih serijala, svaka epizoda pripoveda novu priču, konstruiše nove likove, postavlja novi zaplet i uvodi novi set pravila. Iako nema zajedničkog zapleta ili linearnog toka radnje koji bi povezivao sve epizode, uočava se jasna poruka serijala. Sve one zajedno su deo istog, digitalnog društva. Sve epizode zajedno čine zaokruženu celinu koja govori o duhu našeg vremena i dekonstruiše fenomene savremenog društva. Štaviše, pažljivi gledaoci i kritika otkrili su detalje, znakove koji sugerišu da svi događaji pojedinačnih epizoda serijala *Black Mirror* pripadaju istom prostoru. To je potvrdio i autor, Čarli Bruker, navodeći da su „te veze plasirane u serijalu namerno, što sugeriše da postoji samo jedan zastrašujući, pun propasti svet sa svim tehnološkim noćnim morama u sebi.” (Vincent, 2016). Bruker dalje navodi da se epizode odvijaju „u istom psihološkom svemiru, naravno. Postoje i neke eksplicitne veze, bilo je i ideja za 'proširene' verzije nekih priča... Ponekad se tehnologija (ili nešto slično njoj), ponovo pojavljuje u nekoj drugoj epizodi...” (Vincent, 2016).

Ako bi se pokušalo uočavanje i definisanje najkrupnijih problema koje tretira serijal *Black Mirror*, onda bi oni mogli da budu: problem identiteta u digitalnom okruženju, odnos lika i ličnosti u realnom odnosno virtuelnom svetu, jačanje kulture praćenja i nadziranja, život u društvu spektakla, preplitanje fizičkog, realnog sveta sa virtuelnom i hiper realnošću, preplitanje tehničko-tehnološkog napretka i svakodnevice pojedinca. Sve zajedno, epizode serijala *Black Mirror* slikaju distopijsku budućnost koja, zapravo, uz poneku estetsku ili stilsku intervenciju i oslanjanje na tehničko-tehnološke izume, samo u ovom trenutku naučnofantastične, umnogome podseća na sadašnjost.

Sam naziv serije otvoren je za različite interpretacije, iako je prva i najočiglednija – crni ekran ispred kog provodimo sve veći deo dana, informišući se, zabavljajući se, pretražujući internet, komunicirajući. Ekran je ključna, primarna platforma doba u kom živimo, doba „četvrte informatičke revolucije” (Floridi, 2014) koja je uticala na radikalne izmene načina na koje radimo, stvaramo, komuniciramo.

Vidimo da je ljudski život brzo postao stvar online iskustva, koje preoblikuje ograničenja i nudi nove prilike u razvoju naših identiteta... Ono što

imam na umu je mnogo tiša, manje senzacionalna, a opet, mnogo više ključna i dubinska, suštinska promena u našem poimanju onoga što znači biti human. Redovno nas nadmašuju naše IKT. One misle i računaju bolje od nas. I zbog toga, one modifikuju ili kreiraju okruženje u kom živimo. (Floridi, 2014: 301-302).

Ispred ekrana provodimo više vremena nego u realnom prostoru i vremenu sa drugim ljudima. On nam nudi informacije, zabavu, ali i zadovoljenje mnogo kompleksnijih želja, dubljih, intimnijih potreba. Naše iskustvo pokazuje da danas više ne gledamo ekran, već ulazimo u njega i iza njega, u novi, virtualni prostor. *Black Mirror* podseća da se tehnologija i mogućnosti naših ekrana menjaju tako brzo da često nismo svesni toga, često zaboravljamo kako ekrani menjaju nas. Oni nam omogućavaju da budemo uvek i svuda prisutni, poništavaju ograničenja fizičkog prostora i realnog vremena. Uz pomoć ekrana dobijamo neophodne informacije, orijentaciju, osećamo se kao deo većih grupa, grupa istomišljenika, započinjemo debate u novom javnom prostoru, gradimo identitete koji su usklađeni sa našim potrebama. Klikom na ekran dobijamo instant dopaminske injekcije, kratkoročna zadovoljenja, podsticaj i uzbuđenje koja momentalno pojačavaju apetite za sledećim naletom sreće i adrenalina proizvedenih našom aktivnošću na mreži.

Ekrani su samo još jedan alat u liniji inovacija koje menjaju način života, tako važni da su postali deo našeg tela – produžetak, kako bi to rekao Maršal Makluan (Marshall McLuhan). Prosečan Amerikanac provede skoro polovinu dana gledajući u ekran ili, precizno, oko 10 sati i 39 minuta svakog dana (Nielsen Audience Report, 2016). Ekrani naših tableta, pametnih telefona, računara, konzola za video-igre, televizora omogućavaju nam da u svakom trenutku budemo *online* i umreženi.

Ekran menja i naš odnos prema stvarnosti. Zahvaljujući ekranu, naše iskustvo realnog sveta, fizičkog okruženja, postaje fragmentirano, manje stvarno. Prolaskom iza ekrana prestajemo da participiramo u svom realnom okruženju, a događaji kojima prisustvujemo *online* odvijaju se u nekom novom vremenskom toku. Virtualni svet postaje prostor u kome imamo (prividnu) kontrolu, izbor, on postaje utočište od grubosti, nepredvidivosti i sumornosti realnog sveta na koji smo osuđeni. Taj izbor je nepregledan, pa „jedna od ključnih reči savremene medijske distribucije više nije dostupnost, već izbor – kako selektovati poruke u okolnostima sve većeg priliva informacija, odnosno na koji način sagledati granice između stvarnog sveta i onog koji stvaraju mediji“ (Vuković, 2017: 17).

Ekran je tako postao platforma preko koje se informišemo, zabavljamo, kupujemo, ali i na kome zasnivamo sve veći deo komuniciranja, započinjanja ili prekidanja odnosa. Od pomoćnog sredstva, alata koji olakšava svakodnevni život, ekran je postao nezamenjiv pratilac svakog budnog trenutka, prolaz ka novom, uzbudljivijem svetu za koji gradimo svoje paralelne, virtuelne živote, virtuelne identitete koji su aktivni i kada smo *offline*, identitete koji postaju odmetnuti i nezavisni. *Black Mirror* je dekonstrukcija svih uloga, funkcija i opasnosti ekrana za nas, humana bića, koja se na njega oslanjamo i u njemu (ili, iza njega) tražimo pomoć, ohrabrenje, društvo, podršku i prihvatanje.

Serijski se velikim delom bavi medijima, shvaćenim u najširem smislu. Medijima kao kanalima, platformama, alatima, uređajima, koji nam omogućavaju da se povežemo jedni sa drugima, da se efikasnije nego ikada ranije informišemo i učimo, bogatije nego ikada pre zabavimo, da pohranimo svoje uspomene, sećanja, pa samim time i emocije, tako da nam budu dostupni uvek i gde god to poželimo (kao što je to dostupno likovima epizode *The Entire History of You*, kojom se završava prva sezona). *Black Mirror* se bavi digitalnim medijima, pa tako i svim novim oblicima medijske komunikacije i medijskih oblika, odnosno medijskog iskustva koje je digitalizacija omogućila – pervazivnim³, imerzivnim, interaktivnim medijima. Tehnologija je danas stvorila supermedije, a ti mediji su stvorili sasvim novu publiku. Mediji kao proizvođači, kao novi delovi naših tela, naše svesti, daju nam super moći, ali baš kao što je Mekluan tvrdio – sa svakom inovacijom, nešto dobijamo, ali nešto će biti atrofirano, izgubljeno. *Black Mirror* postavlja pitanje – šta je to što nam mediji i nove tehnologije u celini, atrofiraju? Sam Čarli Bruker navodi da je to pitanje bilo jedno od centralnih koje ga je okupiralo dok je radio na seriji – „ako su tehnologije droga, šta su sporedni efekti?“ (Brooker, 2011).

Black Mirror svojim epizodama šalje jedinstvenu poruku vezanu za odnos tehnologija i realnosti – napredne tehnologije postaju autonomne, njihov uticaj nadrađa naše kapacitete da ih kontrolišemo. Serija dotiče sve medijske fenomene karakteristične za savremeni život, na nivou sadržaja, tehnologije, navika i ponašanja. U njoj se parodiraju dominantne medijske strategije i mehanizmi medijskog spektakla, medijske produkcije, pohlepa medijskih

3 „Koliki napor producenti medijskih sadržaja ulažu u zadovoljavanje sve kompleksnijih potreba korisnika govori i pojava novih oblika medija, poput recimo „pervazivnih“ – medija u osnovi zasnovanih na upotrebi mobilnih i bežičnih mreža, koje isporučuju korisnicima one sadržaje koji su usklađeni sa njihovom trenutnom situacijom – lokacijom, osećanjem, okruženjem i sl. (Edwards, 2011). Tako je tehnologija u direktnoj vezi sa našim potrebama iskorišćena tako da premosti fizička ograničenja i odgovori na naše zahteve u bilo kojem trenutku, na bilo kojem mestu.“ (Martinoli, 2013).

potrošača, korisnika, publike. Do ekstrema razvija posledice sveta općinjenog ekranom.

Ako bismo joj potražili prethodnika u istoriji TV serija, za mnoge kritičare prva asocijacija je *Zona sumraka* (*Twilight Zone*). Nastala početkom 60-ih godina prošlog veka, njene epizode su žanrovski varirale od horora, fantazije, naučne fantastike do psiholoških trilera. *Zona sumraka* je, za svoje doba, bila „kreacija koja je otvorila naše oči i proširila naše umove preko granica naše sopstvene mašte za dimenzije neograničenih mogućnosti.” (Stanyard 2007: 1). *Zona Sumraka* je bila „putovanje u nepreglednost ljudske psihe, koje ponire u kapacitete i slabosti naše pojavne šminke... *Zona Sumraka* u suštini portretiše čoveka kao biće izazvano mračnom stranom sudbine...” (Stanyard 2007: 33).

Ako navedeno uporedimo sa *Black Mirror*-om, moglo bi se reći da kopča između dve serije postoji, pri čemu je u slučaju novijeg serijala tehnologija ta koja kreira nove prostore, nove mogućnosti, ali istovremeno podriva osnove naše ljudskosti, raskrinkava naše strahove i slabosti. „Bruker ima dosta zajedničkog sa Serlingom: on je apsurdista, sa smislom za moralitete i *horror show*. On zna kako da poentira. Ipak, on odgovara na sasvim drugačije medijsko okruženje, koje je prezasićeno i napetih živaca, od seksi scena nasilja do cinične satire.” (Nussbaum, 2015). *Black Mirror*, tek malo preuveličavajući navike, potrebe, nezajažljivu glad i disperzivnu pažnju savremene publike i nove oblike društvenosti, medijskih formata i pravila političke borbe, ukazuje na moguće dugoročne posledice naših medijskih aktivnosti, želja i načina života. I dok je *Zona sumraka* svaku epizodu završavala jednom poukom za gledaoce, često pod velom naučnofantastičnih ili nemogućih okolnosti ukazujući na nepravednost i okrutnost tada aktuelne društveno-političke svakodnevice, *Black Mirror* svoju jedinstvenu poruku šalje na nivou celog serijala, opominjući da smo duboko zakoračili na teritoriju koju ne razumemo, ne možemo da kontrolišemo i koja preuzima vlast nad našim društvom, politikom, pa i pojedinačnim životima.

Svaki izum, uređaj, servis i usluga, ceo svet na kome su zasnovane osnovne premise i zapleti serijala *Black Mirror*, rezultat su ljudskog rada, inventivnosti, želje za napretkom i poboljšanjem uslova života. Međutim, *Black Mirror* postavlja pitanje – šta se desi kada tehnologije preuzmu kontrolu nad našim životima? Da li smo svesni uticaja koje imaju i da li živimo u dobu u kome otukavaju poslednji trenuci u kojima je moguće preuzeti kontrolu nad tehnologijom. Promišljajući čuvenu Makluanovu tezu „medij je poruka”, Federman

se osvrće na mogućnost da kontrolišemo i predvidimo kako će određena inovacija, nova ideja, novi uređaj, servis, pa tako i novi medij, promeniti način na koji živimo, radimo, razmišljamo i osećamo:

Kad god kreiramo inovaciju – bilo da je u pitanju invencija ili nova ideja – mnoge njene osobenosti i svojstva su nam očigledni. Uglavnom znamo šta će ona nominalno raditi, ili, bar, čemu je namenjena, i šta će možda zameniti. Najčešće znamo njene prednosti i nedostatke. Ali, često je i slučaj da, nakon dužeg vremenskog perioda i iskustva sa nekom inovacijom, novim pronalaskom, pogledamo unazad i shvatimo da postoje efekti kojih nismo bili sasvim svesni na početku. Ponekad te efekte zovemo 'neplanirane-nenamerne posledice', iako bi 'neočekivane posledice' bio svakako precizniji opis. (Federman, 2004).

Iako je, na prvi pogled, ovo serija o tehnologiji, pa je tako dominantna svrha i poruka serijala vezana za postojanje velike zavisnosti od tehnologija i njen razarajući efekat na ljudske odnose, *Black Mirror* nije hladna, depersonalizovana serija o mašinama već o njihovom mešanju sa ljudskim strahovima, potrebama, osećanjima. Ona istražuje delikatan odnos koji se tek formira, odnos između čoveka i mašina, u kome jedni od drugih preuzimamo veštine, znanja, kapacitete, kreirajući nove, hibridne odnose i hibridna bića. To je serija o našim strahovima, potrebama, konfliktima, žudnjama, kompleksima. Tehnologija je samo oruđe, alat, amplifikator svega što mi, kao ljudi, nosimo sa sobom, a što su digitalne tehnologije oslobodile.

„Paranoidni pesimizam ovog naučnofantastičnog sadržaja” rezultat je straha ili panike zbog onoga što humano, ljudsko društvo postaje, zbog toga što „postajemo stranci prema sebi samima.” (*Librarian Ship Wreck Blog*, 2015). Upravo zbog toga, ova serija je zastrašujuća – iako na momente pozicionirana kao delo koje pripada naučnoj fantastici, ona je realna, opipljiva, prepoznatljiva.

Šta saznajemo o društvu koje dekonstruiše *Black Mirror*, a koje mediji kreiraju ili omogućavaju? To je društvo koje sociolog Zigmunt Bauman (Zygmunt Bauman) naziva *fluidnim* ili *likvidnim*, u kome su pojedinci:

[...] *dominirani i „daljinski kontrolisani“; ali njima se dominira i kontroliše na nove načine. Vođstva, liderstva su zamenjena spektaklom, a nadziranje zavodjenjem. Onaj ko upravlja „talasima“ (frekventnim opsegom, spektrom, prim. A .M.), upravlja živim svetom, odlučuje o njegovom obliku i sadržaju [...] Pristup (najviše elektronskim) „informacijama“ je*

postalo najoštrije branjeno ljudsko pravo, a porast kvaliteta života se sve više meri, između ostalog, brojem domaćinstava opremljenih (ili invazijom napadnutih) televizijskim setovima. (Bauman 2013:104-105)

Likvidno društvo „karakterišu kriza države, moć nadnacionalnih institucija, kriza ideologije, nemilosrdni individualizam, društvo u kome smo naviknuti na privremenost, u kome za pojedinca postaje osnovni cilj da bude viđen, pojavljivanje i konzumizam postaju vrednosti kojima se teži. To je društvo besciljne bulimije i orgije želja” (Eko, 2016: 11-12).

U svetu serije *Black Mirror* dominiraju otuđenost, gubitak intimnosti, brisanje granica privatno-javno, opsednutost potrebom da sve znamo i neurotična želja za boljom, bogatijom, intenzivnijom stvarnošću, koja najčešće postoji samo van granica fizičkog sveta. Glavni likovi nisu sposobni da se pomire i suoče sa ograničenjima realnog sveta, predaju se iluziji o svemoćnosti koju, prividno i privremeno, obezbeđuje život „iza ekrana”, validacija koju dobijaju spolja nameće se kao najvažniji indikator uspeha i postignuća. Oni žive u društvu površne komunikacije, dominacije banalnog i agresivnog, društvu u kome neprekidno nadziru i bivaju nadzirani, u kome trampe sopstvenu privatnost za naklonost nepoznate publike. Likovi serije *Black Mirror* smo mi, a društvo u kome se kreću je današnje, naše društvo. Koristeći mogućnosti digitalnih tehnologija, umrežavajući se i čineći sebe dostupnim i vidljivim *online*, pristajemo na društvenu igru u kojoj su „žetoni” za igru naše vreme, naš identitet (pravi ili izmišljeni), naše emotivne i socijalne transakcije, a cilj penjanje na izmišljenoj lestvici vrednosti koja je definisana brojem sledbenika, *lajkova*, komentara, „prijatelja”. Za život iza ekrana, za virtuelnu realnost, u kojoj provodimo sve više vremena, potrebno je da kreiramo nove identitete. *Black Mirror* istražuje i temu odnosa likova i ličnosti, odnosno navike ili potrebe da u digitalnom okruženju kreiramo svoj sekundarni self, digitalnog dvojnika, virtuelni identitet kojim se neprekidno nadmećemo za pažnju – jer validacija dolazi preko ekrana.

[...] *Ako nisi prisutan i dostupan na društvenim mrežama, nisi prisutan uopšte . Svet tehnologije neće oprostiti ovu vrstu izdaje. Odbijajući da se priključite Facebook-u, gubite prijatelje... Ali, nije reč samo o gubljenju odnosa, već o društvenoj separaciji par excellence... Tehnologija vam neće dozvoliti da ostanete podalje. „Ja mogu“ postaje „ja moram“. Ja mogu, dakle imam obavezu.* (Bauman & Donskis, 2013: 7-8)

Preplitanje virtuelnog i realnog, mešanje ova dva sveta, takođe se problematizuje u serijalu *Black Mirror*. Neretko nismo svesni da samo jedan status, tvit, komentar na društvenoj mreži može započeti seriju događaja u stvarnom svetu, menjajući našu svakodnevicu. Tada život u ekranu preuzima realan život, a način na koji smo definisani ili tretirani *online* počinje da bude važniji od toga ko smo zaista u realnom svetu.

Seriya *Black Mirror* na vešt i zastrašujuće precizan način dekonstruiše vrednosti i mehanizme karakteristične za savremeno društvo, društvo u kome je svaki delić prostora i vremena umrežen digitalnim signalom, u kome su diskonekcija i anonimnost postali luksuz. Da bismo razumeli svet koji se menja i društvo u kom živimo, moramo da naučimo da ga posmatramo i analiziramo na nove načine. Seriya slika društvo u kome smo svi postali kiborzi – „kiborzi smo uvek kad pogledamo u ekran i koristimo računar.“ (Case, 2010). Novo društvo stvorilo je potrebu za novim naukama koje će ga proučavati, pa tako antropolozi koji se bave fenomenom kiborga danas posmatraju i analiziraju nastanak nove vrste homo sapiensa, ljudske vrste koja stvara nove običaje i nove životne navike, a veliki deo njih je zasnovan na kliktanju i gledanju u ekran.

Brzina razvoja novih tehnologija, njihove upotrebe i promene nas, publike, dešavaju se daleko brže nego što teorija i zakonodavstvo mogu da isprate. Medijsko tržište danas mnogo više oblikuju korisnici svojom aktivnošću, nego što to uspevaju zakoni i zvanične procedure. *Black Mirror* je, iz te perspektive, ne samo dragocen sken trenutka, nego i, na momente zastrašujuće, predskazanje budućih trendova⁴.

Izučavanje uticaja ekrana na naš svakodnevni život, njegove sve kompleksnije funkcije i uloge za publiku, postavljaju i nova pitanja iz perspektive razumevanja savremene medijske ekologije. Uticaj medija, tehnologije i načina komunikacije na percepciju stvarnosti, okruženja, emocionalne i vrednosne transakcije, uspostavljanje vrednosnog sistema jednog društva, bili su predmet interesovanja Nila Postmana (Neil Postman).

4 Seriya *Black Mirror* je još 2012. godine u epizodi *The Waldo Moment* predvidela da će pobeđu na izborima odnositi kandidati koji se nameću ne političkim iskustvom ili jasnom ideologijom, već agresivnim i uvredljivim tonom. Na izvestan način, ova epizoda je najavila ne samo ishode američkih predsedničkih izbora 2016, već donekle i fenomen lažnih vesti i društva post-istine.

Da bi se razumela celina serijala, možemo se poslužiti klasičnim teorijskim radom Neila Postmana koji je kroz pet pitanja ili pet ideja ponudio jedno moguće promišljanje uticaja tehničko-tehnološkog napretka na ljudsko društvo.

Postman (1998) navodi da prva ideja predstavlja svest o tome da je tehnološka promena razmena, „Faustovska pogodba” – za svaku prednost koju nam tehnologija nudi, postoji odgovarajući nedostatak, a „kultura uvek plaća cenu tehnologije”. To nas vodi do druge ideje, koja prema Postmanu znači da prednosti i nedostaci tehnoloških inovacija nikada neće biti jednako raspoređeni u društvu, neki slojevi će profitirati, neki biti oštećeni, dok ih neki neće ni osetiti. Treća ideja problematizuje filozofiju koja se nalazi iza svake nove tehnologije, odnosno, kako „tehnologija podstiče ljude da koriste svoj um, šta ona čini našim telima, kako kodifikuje svet, u kojim se našim čulima pojačava, koje naše emocionalne i intelektualne tendencije zanemaruje”. „Novi medij ne dodaje ništa, on menja sve”, četvrta je Postmanova ideja o tehnologiji, kojoj je zato potrebno pristupiti sa oprezom – „posledice tehnoloških promena su uvek ogromne, često nepredvidive i najvećim delom ireverzibilne”. Postman zaključuje petom idejom da mediji imaju tendenciju da postanu „mitski”, odnosno da o njima mislimo „kao da su bogomdani, kao da su deo prirodnog toka stvari” (Postman 1998: 4). Kada tehnologiju proglasimo mitskom, kada je prihvatimo takvu kakva jeste, kada se „naš entuzijizam pretvori u oblik idolatrije”, tada su izmene, kontrola i modifikacije teške i komplikovane. Postman u zaključku podseća da su tehnologije rezultat ljudske kreativnosti, pa da samim time njihov kapacitet za dobro ili loše u potpunosti počiva na ljudskoj svesti o tome šta čine za nas i nama.

Možda je za zaključak upravo peta Postmanova ideja, koja je i najzanimljivija – *Black Mirror* nijednim svojim aspektom ne nagoveštava moć, sposobnost, pa ni želju publike da se odupre tehnologijama. Publika je pasivna, prepuštena, često nesvesna izgubljene kontrole ili previše radoznala, nezadovoljna, uskraćena u realnosti pa joj je virtuelna stvarnost iza ekrana primamljiva toliko da je otpor nemoguć. Rezultat je svakako uvek isti, sudeći po serijalu *Black Mirror* – publika nema izbora, osim da se povinuje tehnologiji, da usvoji sve njene mogućnosti, pomirena sa posledicama.

[...] likovi zapleta epizoda serije *Black Mirror* retko se pojavljuju kao aktivni učesnici u odnosu na tehnologiju, čak i kada su opisani kao neko ko je istinski „izabrao“ dati uređaj. Češće, oni su jednostavno redukovani na

potrošače, konzumente – bilo da su potrošači društvenih medija, političkih kampanja ili zabavnog parka u kome „šou“ čini osoba koju psihološki muče iz dana u dan. (Librarian WreckShip blog, 2015)

Svi smo danas ispred ili iza ekrana, više ili manje svesni posledica i sa više ili manje entuzijazma za mogućnosti digitalnih tehnologija. Izvesno je da, kao što *Black Mirror* nagoveštava, digitalne tehnologije iz korena menjaju naše navike, potrebe, kognitivne sposobnosti, našu pažnju, potrebe i želje. Bilo da pripadamo generacijama digitalnih imigranata ili digitalnih domorodaca, zajedno participiramo u najvećem medijskom eksperimentu ikada sprovedenom, čiji se ishod, ni rezultati ne mogu naslutiti. Da li je posledice tog eksperimenta *Black Mirror* vešto nagovestio ili će se ipak desiti tačka otpora i preokreta, pokazaće bliska budućnost.

Literatura i web izvori

- A Dark, Warped Reflection – An Analysis of Black Mirror, URL: <https://librarianshipwreck.wordpress.com/2015/02/12/a-dark-warped-reflection-on-an-analysis-of-black-mirror/>, pristupljeno 14. aprila 2017.
- Bauman, Z. 2013. *Liquid Modernity*, Cambridge: Polity
- Bauman, Z & Donskis, L. 2013. *Moral Blindness – The Loss of Sensitivity in Liquid Modernity*, Cambridge: Polity Press.
- Case, A, We Are All Cyborgs Now, Ted Talk, 2010, URL: https://www.ted.com/talks/amber_case_we_are_all_cyborgs_now, pristupljeno 12. februara 2017.
- Charlie Brooker: *The dark side of our gadget addiction*, 2011, URL: <https://www.theguardian.com/technology/2011/dec/01/charlie-brooker-dark-side-gadget-addiction-black-mirror>, pristupljeno 2. marta 2017.
- *Don't like what you see?* – A review of Season Three of Black Mirror, URL: <https://librarianshipwreck.wordpress.com/2017/02/03/dont-like-what-you-see-a-review-of-season-three-of-black-mirror/>, pristupljeno 3. aprila 2017.
- Edwards, B. 2011. *What is Pervasive Media?*, URL: <http://digitalmedia-play.wordpress.com/2011/10/03/what-is-pervasive-media/>, pristupljeno 1. avgusta 2013.
- Eko, U. 2016. *Pape Satan Aleppe*, Beograd: Geopoetika

- Federman, M. 2004. *What is the Meaning of the Medium is the Message*, URL: http://individual.utoronto.ca/markfederman/article_mediumisthe-message.htm, pristupljeno 3. aprila 2017.
- Floridi, L. 2014. *The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality*, New York:Oxford University Press
- Martinoli, A. 2013. „Publika i medijski multitasking – podeljena pažnja u eri multiplatformnosti“, *CM: Communication Management Quarterly: Časopis za upravljanje komuniciranjem*, vol. 8, br. 28, Institut za usmeravanje komunikacija, Novi Sad i Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, str. 41–68
- Nielsen Audience Report, 2016, URL: <http://www.nielsen.com/us/en/insights/reports/2016/the-total-audience-report-q1-2016.html> , pristupljeno 12. marta 2017.
- Nussbaum, Emily. 2015. *The seductive dystopia of Black Mirror*, URL: <http://www.newyorker.com/magazine/2015/01/05/button-pusher>, pristupljeno 27. aprila 2017.
- Prose, F. 2017, *The Dystopia in the Mirror*, URL: The New York Review of Books, URL: <http://www.nybooks.com/daily/2017/01/09/dystopia-in-the-mirror-black-mirror/>, pristupljeno 7. aprila 2017.
- Postman, N. 1998. *Five Things We Need to Know About Technological Change* by Neil Postman, URL: <http://web.cs.ucdavis.edu/~rogaway/classes/188/materials/postman.pdf> , pristupljeno 17. aprila 2017.
- Postman, N. “The Reformed English Curriculum “ u A. C. Eurich, ed., *High School 1980: The Shape of the Future in American Secondary Education* (1970), citirano na Media Ecology Association, URL: http://www.media-ecology.org/media_ecology/index.html , pristupljeno 17. aprila 2017.
- Stanyard, S. 2007. *Dimensions Behind the Twilight Zone*, Toronto: ECW Press
- *Technological Determinism in Black Mirrors*, 2014, URL: <https://storify.com/kiernane/technological-determinism-in-black-mirrors> , pristupljeno 5. maja 2017.
- TED Radio Hour, Screen Time 1&2, URL: <http://www.npr.org/programs/ted-radio-hour/438902974/screen-time-part-i>, pristupljeno 24. aprila 2017.
- Vincent, A. 2016. *Is every Black Mirror episode part of the same shared universe? All the Easter eggs so far*, URL: <http://www.telegraph.co.uk/on-demand/2016/10/26/is-every-black-mirror-episode-part-of-the-same-shared-universe-a/>, pristupljeno 4. aprila 2017.

- Vuković, V, 2017, „Medijska kultura i civilizacija slike: ka produkciji konteksta”, Zbornik Fakulteta dramskih umetnosti br. 32, Beograd: Institut za pozorište, film, radio i televiziju FDU, str. 11-25.
- Wang, Y. 2014. *Black Mirror – What is technology doing to ME?*, URL: <https://prezi.com/hro3ruwnl5aj/black-mirror-what-is-technology-doing-to-me/>, pristupljeno 9. aprila 2017.

BLACK MIRROR – DIGITAL MEDIA AND IMPACT OF NEW TECHNOLOGIES UPON CONTEMPORARY SOCIETY

Abstract

British TV series Black Mirror, which started airing in 2011, in disturbing, but realistic manner decodes contemporary society as well as our relations as users and audience with digital media and new communication technologies. This paper, based on key themes of Black Mirror, focuses on different ways of thinking about 21st century media and technological landscape characterized by new habits and new modes of audience behavior, new communication models, changes in audience attention and perception of politics, society and interpersonal relations, as well as issues of control and surveillance in digital everyday life. Is Black Mirror glimpse into (dystopian) future or realistic deconstruction of present days in which we actively participate as media users, and will humans keep control over technology and its impact on our lives and brains – are some of the key questions this paper will open.

Key words

Black Mirror, anthology series, digital media, liquid modernity, audience